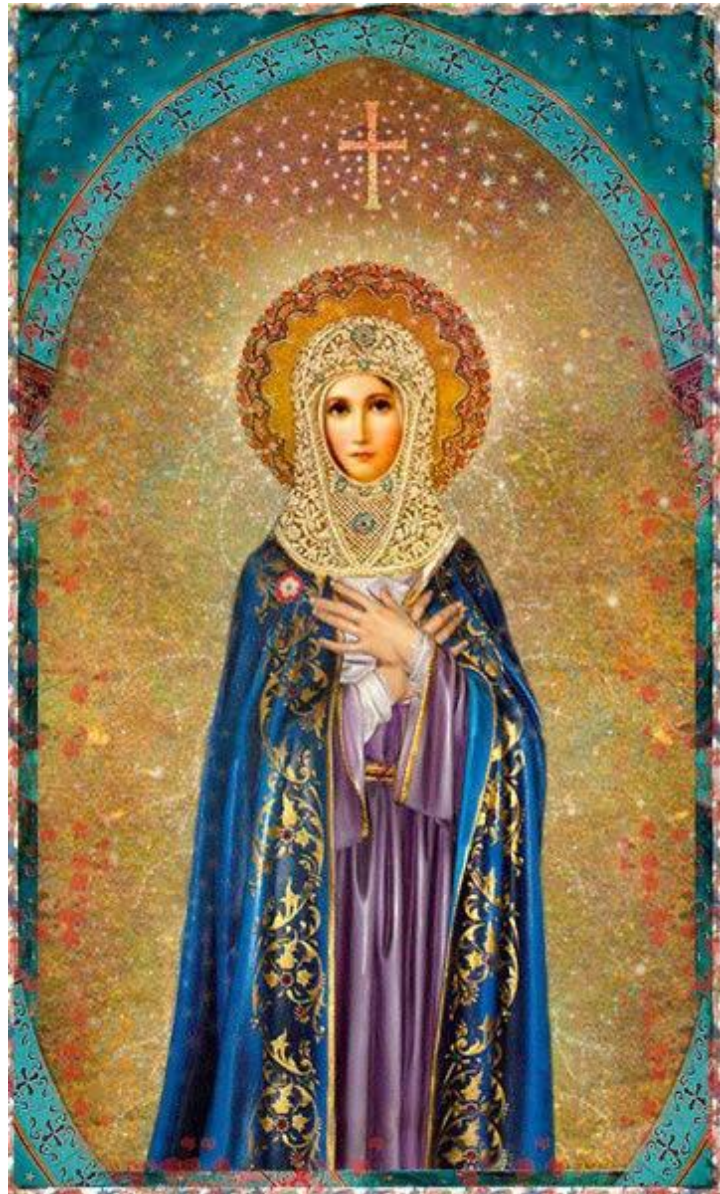

De functie van emoties in Nederlandse Maria-mirakelsproken

Eindwerkstuk Premaster Nederlandse taal en cultuur
Universiteit Utrecht
Caroline Versluis
5951003
Begeleider: prof. dr. Bart Besamusca
19 juni 2017

Samenvatting

In dit eindwerkstuk staat de vraag centraal: 'Welke emoties spelen een rol in Maria-mirakelsproken en welke functie hebben zij'? Hogenelst onderscheidt in haar repertorium de Maria-mirakelsproken als subtype en heeft zes teksten verzameld en deze dienen als tekstcorpus voor mijn onderzoek. Mijn analyse omvat zes paragrafen en per paragraaf is een Maria-mirakelsproke opgenomen. In mijn onderzoek heb ik een analyse gemaakt van de emoties die voorkomen in Maria-mirakelsproken door middel van 'close reading'. Ik heb alleen emoties opgenomen in mijn analyse die door de verteller worden benoemd. Vervolgens heb ik geanalyseerd wat de functie is van die emoties.

In mijn conclusie heb ik de uitkomsten van de zes analyses samengebracht om zo mijn onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden. Uit dit onderzoek blijkt dat een beperkt aantal emoties een rol speelt in Maria-mirakelen. We zien dat de emoties die een rol spelen in Maria-mirakelen het stichtelijke doel ondersteunen. De emoties staan in dienst van de christelijke moraal. Zo wordt liefde ingezet om de Mariaverering uit te dragen. Het blijkt dat Maria in Maria-mirakelsproken alleen de emotie liefde heeft. Andere emoties dragen bij aan de karakterisering van slechte personages die een bedreiging vormen voor de christelijke moraal, zoals woede. We zien de inzet van emoties waar een waardeoordeel aan hangt niet alleen bij slechte personages, maar ook bij zondaars. Daarentegen worden weer andere emoties ingezet bij positieve personages die de christelijke moraal uitdragen. De emotie trouw komt op die wijze vaak voor. Bij de emotie vreugde zien we dat de verteller deze emotie vaak benoemt in situaties die volgens de christelijke moraal vreugdevol zijn. Doordat emoties op de genoemde wijze functioneren in Maria-mirakelsproken leveren zij een bijdrage aan de stichtelijke aard van deze teksten.

Inhoudsopgave

1. Inleiding

1.1 Theoretisch kader	p.3
1.2 Vraagstelling	p.6
1.3 Methode	p.7
1.4 Bronnen	p.8

2. Analyse

2.1 Ene exsempel noch	p.9
2.2 Van den jonghen mooncskinne	p.10
2.3 Maria coninginne des hemels troen	p.12
2.4 Ene mierakele van onser vrouwen	p.13
2.5 Ene scone exempel van enen jonghen kinde en van haren scoelmeester	p.14
2.6 Van eere vrouwen die niet noode vygilien seide over doode	p.16

3. Conclusie

p.19

Literatuurlijst

p.21

1. Inleiding

In de middeleeuwen vond de verering voor Maria op grote schaal plaats. Maria kreeg een zelfstandige rol, waarbij zij als caritatieve vrouw de zwakke mens beschermde. De Mariaverering ging gepaard met het geloof in mirakelen en overall ontstonden verhalen over mirakelen die door Maria werden verricht. In de veertiende eeuw werden in het Bossche *Mirakelboek* op het hoogtepunt 286 mirakelen per jaar gerapporteerd.¹ In Maria-mirakelen spelen verscheidene emoties een rol en in dit eindwerkstuk staat de vraag centraal: ‘Welke emoties spelen een rol in Maria-mirakelsproken en welke functie hebben zij’?

Om antwoord te geven op deze vraag heb ik in het eerste hoofdstuk het theoretisch kader geformuleerd, waarin ik Maria-mirakelsproken bespreek. Ook heb ik een beknopte historie van emotieonderzoek uiteengezet en heb ik een werkdefinitie van emoties verwoord. Vervolgens ben ik in het eerste hoofdstuk ingegaan op de vraagstelling en heb ik de bronnen opgenomen, die ik heb gebruikt in het onderzoek. Mijn analyse van de Maria-mirakelsproken is opgenomen in hoofdstuk twee. In het laatste hoofdstuk heb ik mijn onderzoeksvraag beantwoord.

1.1 Theoretisch kader

Maria-mirakelsproken

De Mariaverering was in de veertiende en vijftiende eeuw in de Nederlanden op haar hoogtepunt. Er waren veel bedevaartplaatsen van Maria, de twee bekendste waren Amersfoort en 's Hertogenbosch. Overall in de Nederlanden deden zich mirakelen voor en daardoor ontstonden weer bedevaartplaatsen.² Maria-mirakelen waren in de veertiende eeuw geliefd. In de vijftiende eeuw zou dit teksttype het meest productieve en narratieve genre zijn.³ De mensen waren in de late middeleeuwen somber over het aardse bestaan. Door oorlogen, pestuitbraken en misoogsten was het leven niet gemakkelijk. Mensen zochten als gevolg daarvan naar een diepere religieuze betekenis en verlichting van het aardse leven, zo ontstond de volksdevotie op grote schaal.⁴

In haar repertorium *Sproken en sprekers* geeft Hogenelst een definitie van het begrip sproken: ‘Zelfstandig overgeleverde, korte, Middelnederlandse, meestal paarsgewijs rijmende, niet-lyrische teksten’.⁵ De sproken waren bedoeld om gedeclameerd te worden. Hogenelst onderscheidt in haar repertorium de Maria-mirakelsproken als subtype en heeft zes teksten verzameld. Van Oostrom geeft in zijn boek *Wereld in Woorden* aan dat in Maria-mirakelen Maria telkens een hoofdrol speelt. Het zijn korte teksten, die steeds volgens eenzelfde patroon verlopen. Alle Maria-mirakelen gaan over zwakke zondaars met wie het door de tussenkomst van Maria op de valreep toch nog goed komt. De zondaars zijn nonnen, priesters of monniken maar ook profane personages zoals ridders, jonkvrouwen, boeren en hertogen. Bij deze tussenkomsten beschikt Maria over een heilskracht en gaat zij, meestal vol genade, de strijd aan om de menselijke ziel te redden. Van Oostrom stelt dat het middeleeuwse publiek niet zomaar alle verhalen geloofde, maar bij Maria-mirakelen lag dat iets anders. Maria-mirakelen konden overall plaatsvinden. God kon namelijk overall en altijd ingrijpen en Maria inzetten om de mensen te helpen.⁶

---

¹ Van Oostrom, p. 300-304.

² Staal en Wingens 1997, p. 14.

³ Van Oostrom 2013, p. 302.

⁴ Thiers 1994, p. 13.

⁵ Hogenelst 1997, deel 2, p. 9.

⁶ Van Oostrom 2013, p. 304.

Zoals Meder schrijft in *Een middeleeuws Maria-mirakel* zijn Maria-mirakelen stichtelijk van aard. Maria-mirakelen markeren dat Mariaverering op positieve wijze bijdraagt aan het welzijn en het zielenheil van de mens. In het Maria-mirakel *Beatrijs* wordt ook nog eens het belang van biecht en berouw geaccentueerd. Op een dieper niveau zien we in de *Beatrijs* zich een strijd afspelen tussen profaan en devotie. Aardse liefde, trouw en bezittingen zijn vergankelijk, maar hemelse liefde en trouw duren tot in de eeuwigheid.⁷ Verderop zullen we zien dat de strijd tussen profaan en devotie in meer of mindere mate voor alle Maria-mirakelen geldt. Een heel sterk voorbeeld hiervan, is *Van eere vrouwen die niet noode vygilien seide over doode*. In de sproke zien we zich een strijd afspelen tussen profane liefde en devotie. Ook zien we dat die profane liefde vergankelijk is en de hemelse liefde voor eeuwig. Een jonkvrouw en een ridder worden verliefd. Vlak voor hun ontmoeting besluit de jonkvrouw haar liefde niet te zullen geven aan de ridder. Ze start met de vigilie voor de doden te bidden. Uiteindelijk verschijnt Maria en de ridder en jonkvrouw beloven voortaan Maria te dienen en in afzondering te gaan leven. Hierdoor zien we dat de jonkvrouw uiteindelijk na haar overlijden in de hemel terecht komt.⁸

In Maria-mirakelsproken zien we emoties een rol spelen die door de verteller worden benoemd. Hieronder geef ik een uiteenzetting over de historie van emotieonderzoek en bespreek ik mijn werkdefinitie van het begrip emotie.

Emoties

Het eerste onderzoek naar emoties vond plaats in 1919 toen Johan Huizinga *Herfsttij der middeleeuwen* publiceerde. Huizinga ging uit van een proces van ontwikkeling en hij was ervan overtuigd dat de mens altijd progressie maakt in zijn ontwikkeling. Dat betekent dat Huizinga het emotionele systeem van de middeleeuwen slechter achtte dan de latere emotionele systemen. Andere onderzoekers die ook uitgingen van een proces van vooruitgang zijn: Elias en Bloch. Zo stelde Elias dat de middeleeuwen te primair reageerden en was Bloch ervan overtuigd dat emotionele instabiliteit zorgde voor een vroeg overlijden, slechte hygiëne en ondervoeding.⁹

Deze benadering verschilt met de benadering van huidig onderzoek naar emoties. Tegenwoordig gaan onderzoekers uit van een proces van verandering. Zij zien in dat het middeleeuwse emotionele systeem niet inferieur is aan ons huidige emotionele systeem, maar enkel verschilt met ons systeem.¹⁰

Het onderzoek naar emoties kan op verschillende wijzen worden benaderd. Zo onderzocht Pleij de functie van humor in het rederijkerstoneel. Uit zijn onderzoek kwam naar voren dat humor destijds functioneerde om de mensen een spiegel voor te houden en niet functioneerde als uitlaatklep, zoals in ons huidige emotionele systeem meestal het geval is.¹¹

Een heel andere benaderingswijze is die van Frank Brandsma. Hij onderzoekt de werking van emoties op het contemporaine publiek. Hij doet dat door naar de te verwachten reactie van het publiek te kijken aan de hand van het concept spiegelpersonages. Dit zijn personages die reageren op een gebeurtenis en daarbij een emotie tonen. Een personage maakt bijvoorbeeld iets verdrietigs mee en huilt. Brandsma verwacht dat het publiek door het personage te zien huilen ook verdriet voelt.¹²

---

⁷ Meder 1995, p. 24-25.

⁸ Brinkman en Schenkel 1997, p. 1017-1023.

⁹ Van der Wijden 2011, p. 10-11.

¹⁰ Van der Wijden 2011, p. 10-11.

¹¹ Van der Wijden 2011, p. 13-14.

¹² Brandsma 2000, p. 37-40.

In haar proefschrift *Scheve ogen in de Lage Landen* stelt Van der Wijden dat we vandaag de dag onder emoties verstaan: 'Gemoedsbewegingen zoals onder andere liefde, woede, angst, vreugde en walging'.¹³ Van der Wijden hanteert een werkdefinitie van emoties voor haar onderzoek naar emoties in Middelnederlandse teksten en deze werkdefinitie volg ik voor mijn onderzoek naar emoties in Maria-mirakelen:

'Een emotie is een innerlijk proces dat ontstaat naar aanleiding van bepaalde omstandigheden (objecten) die relevant zijn voor de belangen van het individu en dat in meer of mindere mate leidt tot veranderingen in het gedrag van dat individu.'¹⁴

De werkdefinitie is gebaseerd op de onderzoeken naar emoties van psycholoog Frijda en filosoof Nussbaum. Frijda beschrijft drie soorten verschijnselen die aanleiding zijn tot het gebruik van de term emotie. Deze verschijnselen zijn gedrag, fysiologische manifestaties en subjectieve beleving. Hierbij is er altijd sprake van een reactie op een gebeurtenis.

Gedrag

Frijda stelt dat om gedrag te beschrijven emotiewoorden moeten worden gebruikt. Hij bedoelt emotioneel gedrag, zoals een huilbui of een lachbui. Een voorbeeld hiervan is te zien in de Maria-mirakelsproke *Van den jonghen mooncskinne* waarin Maria reageert op een jonge monnik die haar elke dag eten brengt. Het Mariabeeld spreekt en lacht: *Dat soete beelde sprac ende louch* (vs. 106).¹⁵ Hierbij wordt het gedrag van Maria beschreven door het emotiewoord 'lachen'.

Fysiologische veranderingen

Fysiologische veranderingen zoals trillen, vlinders in de maag of blozen zijn, zo stelt Frijda, het gevolg van een psychologische gebeurtenis en het karakteriseren van emoties. Deze fysiologische manifestaties hebben een plaats verworven in de psychologie, maar is in mijn onderzoek niet van belang. Als een personage trilt, kan dat verschillende emoties inhouden zoals angst of woede. Als de verteller niet meedeelt waarom het personage trilt dan is het polyinterpretabel om welke emotie het gaat. Tijdens het bespreken van mijn onderzoeksmethode ga ik hier verder op in.

Subjectieve beleving

Een andere aanleiding voor het gebruik van emotiewoorden is volgens Frijda de subjectieve beleving, zoals 'ik ben bedroefd' of de subjectieve verwijzing zoals 'ik voel mij bedroefd'.¹⁶ Ook hiervan is een voorbeeld te zien in de Maria-mirakelsproke, namelijk in *Ene scone exempel van enen jonghen kinde en van haren scoelmeester*. Een schoolmeester heeft verdriet om de liefde die hij voelt en spreekt zijn verdriet uit tegen het meisje waar hij verliefd op is: *Hi seide: "Is en mach/ Langer dese pine gedoghen, joncfrouwe! / Ic moet u claghen minen rouwe."* (vs. 36 - 38).¹⁷

---

¹³ Van der Wijden 2011, p. 10-11.

¹⁴ Van der Wijden 2011, p. 9.

¹⁵ Brinkman en Schenkel 1997, p. 1017-1023.

¹⁶ Frijda 2005, p. 12-14.

¹⁷ Willems 1837, p. 326-339.

Van der Wijden stelt dat uit het onderzoek van Nussbaum blijkt dat emoties waardeoordelen zijn.¹⁸ In haar *Opleving van het denken* schrijft Nussbaum namelijk dat emoties ‘een erkenning van behoefte en afhankelijkheid zijn’ Aan bepaalde zaken of mensen schrijven we een groot belang toe.¹⁹ Een voorbeeld van zo’n waardeoordeel zien we in *Ene scone exempel van enen jonghen kinde en van haren scoelmeester*.²⁰ Zoals we verderop zullen zien wil in de sproke een graaf de liefde bedrijven met een jonge non en hij dreigt het klooster in brand te steken, als hij zijn zin niet krijgt. In de sproke wordt aan deze graaf de emotie woede toegekend. Geen enkel ander personage in de sproke heeft deze emotie. De graaf wordt hierdoor gekarakteriseerd als een slecht personage en dat maakt van de emotie woede een waardeoordeel.

1.2 Vraagstelling

Maria-mirakelsproken werden voorgedragen door sprooksprekers. De sprooksprekers haalden hun stof volgens Meder overal vandaan. Een deel verzonnen zij zelf, maar vaak was hun stof van andere sprooksprekers. Ze vertelden de verhalen niet zomaar na. Soms werd er iets weggelaten of juist toegevoegd, afhankelijk van het publiek.²¹

We weten dat Maria-mirakelsproken bedoeld waren om voorgedragen te worden. In veel van deze sproken is een verteller aanwezig die het publiek aanspreekt en hieruit blijkt dat er sprake was van een luisterend publiek. Zoals in *Van eere vrouwen die niet noode vygilien seide over doode* waarin de verteller zelfs letterlijk zegt ‘nu hoor je het spreken van mij’: *Nu horet spreken thans van mi* (vs. 39).²² Hoewel deze aanwijzingen niet altijd met zekerheid duiden op een gesproken tekst, stelt Hogenelst dat we toch mogen aannemen dat het gaat om voordrachtteksten. Volgens haar is het aannemelijk dat teksten zonder duidelijke aanwijzingen van voordracht op dezelfde manier functioneerden als vergelijkbare teksten met heel duidelijke aanwijzingen van voordracht.²³

Meer nog dan bij een verhaal dat is geschreven om te lezen, speelt de aandacht van het publiek bij een voorgedragen tekst een belangrijke rol. Daarbij zijn Maria-mirakelsproken moralistisch van aard. De verteller heeft een boodschap die hij wil meegeven aan het publiek. Een voorbeeld hiervan is in *Ene Exsempel noch*. De verteller zegt dat we aan de hand van dit verhaal kunnen zien dat het goed is om een oprecht kruisteken te slaan: *Nu proeft, in allen dese saken / hoe goet dat es een teken maken / des cruce, daer ons Here ane starf* (vs. 40 - 42). In Maria-mirakelsproken zien we de verteller vaak aan het eind de moraal aangeven. Voorafgaand aan de moraal wordt een verhaal verteld waarin door tussenkomst van Maria een mirakel plaatsvindt. De zondaars worden net op tijd gered. De christelijke boodschap werd op deze manier aan het publiek verkondigd.

Maria-mirakelsproken zijn niet alleen moralistisch maar ook verhalend van aard. In dat verhaal spelen emoties een rol. Zien we een patroon in hoe die emoties functioneren? Zoals eerder vermeld ligt de stichtelijke moraal van Mariaverering voor de hand, maar de vraag is of de emoties die door de verteller worden benoemd, zijn ingezet om die moraal te ondersteunen.

---

¹⁸ Van der Wijden 2011, p. 8.

¹⁹ Nussbaum 2001, p. 34.

²⁰ Willems 1837, p. 326-339.

²¹ Meder 1995, p. 28.

²² Brinkman en Schenkel 1997, p. 1017 -1023.

²³ Hogenelst 1997, deel 1, p. 85.

Hogewelst stelt dat om te kunnen achterhalen met welk doel een sproke gemaakt is, we moeten weten welke receptievorm de auteur voor ogen had. Grip krijgen op het genre in receptieperspectief is echter lastig, omdat de sproken en sprekers tot het verre verleden behoren. We zullen nooit weten hoe het middeleeuwse publiek naar deze verhalen heeft geluisterd.²⁴

In haar boek *Orality and Performance in Early French Romances* stelt Vitz dat het middeleeuwse publiek weinig las, veel mensen konden niet lezen. Als mensen lazen waren dat religieuze naslagwerken of nuttige documenten, meestal in het Latijn. Romans kenden de mensen door te luisteren naar de verhalen, ook als mensen konden lezen.²⁵

We weten dus dat het publiek dat luisterde naar de sprookspreekers vertrouwd waren met luisteren naar verhalen. Zij kregen op deze manier verhalen in de volkstaal te horen.

We zullen dus nooit weten hoe het publiek naar Maria-mirakelsproken heeft geluisterd. Wat de beoogde werking was op het middeleeuwse publiek is nooit met zekerheid te zeggen. We kunnen slechts de overgeleverde teksten bestuderen. We kunnen ons buigen over welke emoties een rol spelen in Maria-mirakelsproken en daarbij analyseren hoe die emoties functioneren. Zien we verschillen en overeenkomsten binnen het tekstcorpus van Maria-mirakelen? Zijn het telkens dezelfde emoties die een rol spelen? Functioneren de emoties steeds op eenzelfde manier? Mijn onderzoeksvraag luidt: 'Welke emoties spelen een rol in Maria-mirakelsproken en welke functie hebben zij'?

1.3 Methode

Hogewelst heeft in haar repertorium zes Maria-mirakelsproken opgenomen en deze dienen als tekstcorpus voor mijn onderzoek. Om te onderzoeken welke emoties een rol spelen in Maria-mirakelsproken heb ik de zes Maria-mirakelsproken uit mijn tekstcorpus geanalyseerd. Mijn analyse omvat zes paragrafen en per paragraaf is een Maria-mirakelsproke opgenomen. In mijn onderzoek heb ik een analyse gemaakt van de emoties die voorkomen in de zes Maria-mirakelsproken door middel van 'close reading'. Vervolgens heb ik geanalyseerd wat de functie is van die emoties. Hierbij geef ik antwoord op de vragen:

'hoe functioneert de emotie op verhaalniveau'?

'met welk doel kan de emotie zijn ingezet'?

Met deze aanpak volg ik grotendeels Van der Wijden in haar onderzoek naar afgunst en jaloezie in Middelnederlandse teksten.²⁶ Ik heb alleen emoties opgenomen in mijn analyse die door de verteller worden benoemd. Zoals eerder vermeld, neem ik fysiologische veranderingen niet op. Een handeling is, evenals een fysiologische verandering, polyinterpretabel en om die reden neem ik handelingen ook niet op. Een personage dat een huis binnenkomt en met de deur slaat kan boos zijn, maar ook enthousiast. Als de verteller bij de handeling geen duidelijkheid scheidt door de emotie te benoemen dan is de handeling als meerduidelig op te vatten. In mijn conclusie heb ik de uitkomsten van de zes analyses samengebracht om zo mijn onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden.

---

²⁴ Hogewelst 1997, deel 1, p. 80.

²⁵ Vitz 1999, p. 268.

²⁶ Van der Wijden 2011, p. 15-18.

1.4 Bronnen

Het tekstcorpus van de Maria-mirakelsproken heb ik, zoals eerder vermeld, geselecteerd op basis van het repertorium van Hogenelst. Hogenelst heeft zes Maria-mirakelsproken opgenomen in haar repertorium. De Maria-mirakelsproken heeft zij gevonden in het Comburgse handschrift en het Handschrift - Van Hulthem. De sproke *Van den jonghen mooncskinne* (246 verzen) staat in het Comburgse handschrift en heb ik bestudeerd in de editie van Brinkman en Schenkel.²⁷ Ook *Van eere vrouwen die niet noode vygilien seide over doode* (260 verzen) is te vinden in het Comburgse handschrift en heb ik in de editie van Brinkman en Schenkel bestudeerd.²⁸

De overige sproken uit mijn tekstcorpus zijn terug te vinden in het Handschrift - Van Hulthem. Hierbij heb ik de sproke *Ene exsempel noch* (45 verzen) geanalyseerd in de editie van Serrure.²⁹ In de editie van Kemperink heb ik *Maria coninginne des hemels troen* (114 verzen) bestudeerd.³⁰ Voor de analyse van de sproke *Ene mierakele van onser vrouwen* (26 verzen) heb ik de editie van Snellaert gekozen.³¹ Tot slot heb ik mij gebogen over de sproke *Ene scone exempel van enen jonghen kinde en van haren scoelmeester* (447 verzen) in editie van Willems.³²

---

²⁷ Brinkman en Schenkel 1997, p. 1201-1207.

²⁸ Brinkman en Schenkel 1997, p. 1017-1023.

²⁹ Serrure 1855, p. 332-333.

³⁰ Kemperink 1994, p. 138-142.

³¹ Snellaert 1846, p. 340-341.

³² Willems 1837, p. 326-339.

2. Analyse

2.1 Ene exsempel noch

Een zieke Dominicaan krijgt bezoek van Maria. Zij voorspelt dat hij binnenkort bezoek krijgt van de duivel in de gedaante van een medebroeder. Maria leert de man een gebed dat hij dan moet uitspreken en hij moet daarbij een kruisteken slaan. De man valt in slaap en als hij wakker wordt, ziet hij de duivel in de gedaante van een broeder binnenkomen. Die broeder groeit tot aan het dak. De man doet wat Maria hem gezegd heeft en de duivel zakt door de grond. De verteller sluit af met de moraal zodat men hieraan kan zien dat Maria zorgt voor mensen die loyaal zijn aan haar.

Emoties en de functie van deze emoties in *Ene exsempel noch*

In de Maria-mirakelsproke *Ene exsempel noch* worden twee emoties door de verteller benoemd, namelijk trouw en angst.

Trouw

De man dient met trouw Maria: *der moeder Gods, onser vrouwen / dien hi diende met goeder trouwen* (vs. 5-6). De functie van de emotie trouw is loyaliteit tonen. De man is een goed en trouw christen en dient Maria. De man die Maria trouw dient, krijgt bezoek van Maria.

De zieke Dominicaan heeft gedaan wat Maria hem heeft gezegd en heeft met trouw het kruisteken geslagen. De duivel heeft die trouw gezien en is gevlucht: *daer hi den duvel mede bedarf / dat hi met scanden van hem vliet / daer hijt met trouwen maken siet* (vs. 43 - 45). Hier heeft trouw de functie van laten zien dat het belangrijk is om een oprecht kruisteken te slaan. Als de mensen dat doen, dan worden zij beschermd, zoals de man die hier oog in oog staat met de duivel.

Angst

Als de duivel verschijnt dan is de man angstig, maar zegt het gebed: *Die sieken broeder sachen node / ende sechende hem ende seide die worde* (vs. 34-35). De emotie angst die hier wordt ingezet, heeft de functie van laten zien dat mensen het gevoel van angst niet moeten laten overheersen. De duivel is een angstaanjagend verschijnsel. De man heeft hier vertrouwd op de woorden van Maria en het gebed opgezegd waardoor de duivel verdwijnt. Door Maria te vertrouwen wint het goede van het kwade.

Maria - geen emotie

Het frappeert dat aan Maria in *Ene exsempel noch* geen specifieke emotie wordt toegekend. De verteller noemt haar 'Maria': *Op enen nacht sach hi Marien* (vs. 4). Hij spreekt ook over Maria als 'moeder Gods' of 'onser vrouwen': *der moeder Gods, onser vrouwen* (vs. 5) De laatste keer in de sproke dat hij over Maria spreekt, heeft hij het over 'Gods moeder': *Mettien voer onse vrouwe van daer* (vs. 21), *comen, als hem seide Gods moeder* (vs. 30). Hoewel 'onze' wel verwijst naar verbondenheid, zien we geen emotie benoemd worden.

2.2 Van den jonghen mooncskinne

Een jonge monnik ontdekt een Mariabeeld in de kloosterkerk en vraagt aan de abt waarom er een vrouw in de kerk staat. De abt vertelt aan de jonge monnik dat Maria de leiding heeft over de kerk en waakt over de bezittingen in de kerk. De monnik vraagt wie Maria eten geeft en hij besluit om elke dag de helft van zijn eten aan Maria te geven. Op kerstavond verontschuldigt hij zich voor het karige maal dat hij Maria geeft. Maria nodigt hem echter uit voor een overvloedig feest. De monnik moet de abt om toestemming vragen. De abt stemt in, op voorwaarde dat hij ook mee mag. Na het biechten en het zingen van de metten, vertelt de abt aan de kloosterlingen dat hij en de jonge monnik spoedig zullen sterven. Zij sterven en gaan naar het grote feest in de hemel.

Emoties en de functie van deze emoties in *Van den jonghen mooncskinne*

We zien in de Maria-mirakelsproke *Van den jonghen mooncskinne* een aantal emoties, namelijk liefde, schaamte, vreugde, trouw, dankbaarheid en verdriet.

Liefde

In de sproke treffen we de emotie liefde in verschillende hoedanigheden aan. Zo zien we dat aan Maria de emotie liefde wordt toegekend in de hoedanigheid van 'caritas', dit zien we wanneer wordt gesproken over 'lieve Maria', die liefdadigheid verricht en onbaatzuchtig te werk gaat. Deze toekenning van liefde aan het personage Maria zien we vaak terug in de sproke:

Dat lievelike beelde anzach (vs.21)

Die vrouwe heeft lief (vs. 47)

Ende droucht tsiere liever vrouwen waert (vs. 56)

Brochti ziere liever vrouwen (vs. 71)

Ende brochte broet ziere liever vrouwen (vs. 99)

Dat soete beelde sprac ende louch (vs. 106)

Dies hebbic lieve vrouwe mijn (vs. 120)

Toter liever vrouwen zijn (vs. 173)

Ende dancte onser liever vrouwen (vs. 215)

Eenmaal zien we in de sproke dat Maria liefde uitstraalt door te lachen: Het lieve beeld spreekt en lacht: *Dat soete beelde sprac ende louch* (vs. 106).

De liefde die in de sproke aan Maria wordt toegekend heeft de functie van het verkondigen van de christelijke boodschap en Mariaverering. Hierdoor laat de spreker aan de mensen horen dat Maria onbaatzuchtig is. Zij zorgt voor de mensen en wil daar niets voor terug, want zij is enkel liefde.

Verder zien we een aantal keren dat het om de emotie liefde gaat in de hoedanigheid van christelijke naastenliefde. De jonge monnik en de abt spreken elkaar aan met 'Lieve..'. Dit zijn twee christenen die zo hun naastenliefde tonen. Hiermee krijgt de emotie de functie van het uitdragen van de boodschap dat de personages goede christenen zijn. De abt spreekt de jonge monnik aan met 'lief kind': *Die so zeide Lieve kint* (vs. 29). De jonge monnik spreekt de abt aan met 'lieve vader': *Doe seide tkint wel lieve vader* (vs. 32). *Lieve vader up alle bede* (vs. 44).

Ook zien we de emotie liefde in de hoedanigheid van liefde voor god en christus. Over christus wordt gesproken met het 'lieve kind': *Die moeder met haren soeten kinde* (vs. 37) / *Van cristum den soeten godsonne* (vs. 96). Het gebruik van 'soet' heeft de functie van aangeven dat het een lieflijk kind is. God wordt onze 'lieve heer' genoemd: *Ende dancte onsen lieven heere* (vs.209). Het gebruik van 'lief' geeft aan dat de heer geliefd is.

Daarnaast komt liefde voor in de hoedanigheid van vriendschap. De jonge monnik spreekt lief en vriendelijk tegen het Mariabeeld: *Doe so zeide hi zoetelike / Toten beelde vriendelike* (vs. 79- 80).

Schaamte

De jonge monnik komt bij Maria en is het eten vergeten, hij schaamt zich daarvoor en gaat het eten alsnog halen: *Hi scaemde hem ende ghinc over zijde* (vs. 65). Hij wil graag zorgen voor Maria. De emotie schaamte heeft hier de functie van het tonen dat de jonge monnik oprecht wil zorgen en zich schaamt als hij even niet gedacht heeft aan het eten. Hierdoor heeft hij blijkbaar het idee dat hij zijn zorgtaak niet goed heeft verricht en zich daarvoor schaamt.

Vreugde

De jonge monnik is blij, omdat het morgen groot feest is en hij dan meer dan alleen brood kan brengen: *Salict betren met bliden gheeste / Ende sulwi groete feeste* (vs. 104). Vreugde heeft hier de functie van het uitstralen van de goedheid van de jonge monnik. Hiermee laat de spreker zien dat de jonge monnik uitkijkt naar het feest van de volgende dag. Hij kan dan meer eten brengen aan Maria en dat maakt de jonge monnik blij.

De jonge monnik vraagt toestemming aan de abt om naar het feest te gaan, vreugdevol: *Dat hi sandaeghs ter feeste / Mochte gaen met bliden gheeste* (vs. 149 -150). Naar het feest gaan zal de jongen blij maken. Hier heeft de emotie vreugde de functie van het laten zien dat het feest een aangelegenheid is waar de monnik denkt vreugde te zullen ervaren.

De jonge monnik gaat blij naar Maria om het nieuws te vertellen dat hij naar het feest mag, op voorwaarde dat de abt mee mag: *Tkint ghinc met bliden gheeste / Toter liever vrouwen zijn* (vs. 72-73). Hier heeft vreugde de functie van het uitdragen van de boodschap dat de jonge monnik blij is met het nieuws dat hij naar het feest van Maria mag. De jonge monnik heeft niet in de gaten dat hij zal gaan sterven en is enkel vol vreugde.

De jonge monnik is blij, want Maria heeft gezegd dat de abt mee mag naar het feest. Als de jonge monnik de abt ziet, vertelt hij blij het goede nieuws: *Dat tkint was blide ende ghinc saen / Daer hi zinen abd sach staen / Ende sprac blidelic wi zijn vader* (vs. 197-199). Hier heeft vreugde de functie van laten zien dat de monnik blij is en niets in de gaten heeft over zijn komende overlijden.

De jonge monnik en de abt zullen sterven en naar het hemelrijk gaan en daar zullen ze voor eeuwig blij zijn: *Sterven ende varen te hemelrike / Ende daer zijn blide eewelike* (vs. 225-226). Hier heeft vreugde de functie van het uitdragen van de boodschap dat het in de hemel vreugdevol is en de jonge monnik en de abt zullen die vreugdevolle hemel eeuwig ervaren.

De abt zegt tegen de jonge monnik dat hij zijn hart blij moet maken, omdat hij naar het grote feest mag: *Ende maect hu blide ende puer van gheeste* (vs. 245). De jonge monnik is bedroefd, omdat hij zal sterven, maar de abt vertelt de monnik dat hij blij moet zijn. Hier wordt vreugde ingezet, om te laten zien dat het naar de hemel mogen een vreugdevolle gebeurtenis is.

Trouw

De jonge monnik brengt het eten trouw: *Een scotele waermoes in goeder trauwen* (vs. 72). Hij spreekt trouw en oprecht tegen Maria: *Ende seide haer met goeder trauwen* (vs. 100). De abt zegt de monnik Maria te danken. De monnik heeft Maria trouw gediend: *Die gi hebt ghedient met trauwen* (vs. 26). Hier wordt trouw gebruikt in de functie van loyaliteit. Door trouw toe te kennen, wordt duidelijk dat de monnik een loyale en betrouwbare christen is die Maria dient en voor haar zorgt.

Dankbaarheid

De abt is dankbaar als hij gehoord heeft dat hij mee mag naar het feest: *Alst de abd hoerde viel hi mettien / Ter eerden neder up zine knien / Ende dancte onsen vrouwen arde zeere* (vs. 207- 210)

De abt zegt tegen de jonge monnik Maria dankbaar te zijn voor wat zij heeft gedaan voor hen: *Doe sprac hi ten kinde ende zeide / Sone heft up hu hande beide/ Ende danct onser liever vrouwen* (vs. 213-215)

Dankbaarheid heeft hier de functie van het tonen dat Maria een dienst bewezen heeft en dat de abt en de monnik haar heel dankbaar zijn. Die dankbaarheid laat zien dat naar de hemel mogen een belangrijke gebeurtenis is. Doordat Maria door de jonge monnik werd gediend, heeft zij een barmhartig gebaar gemaakt.

Verdriet

De abt zegt de monnik dat Maria hem behoed heeft voor verdriet: *Al ne wistijs selve niet/ So heeft hu verhoet voer al verdriet* (vs. 217-218).

De jonge monnik is verdrietig als hij hoort dat zij beiden zullen sterven: *Als dat mooncskin dat verstoet / So bedroufde hem zijn moet / Van dien dat hem dabd seide/ Dtasi sterve souden beide* (vs. 229 - 232).

De abt spreekt tegen de jonge monnik en zegt dat hij niet verdrietig moet zijn: *Doe sprac dabd wel lieve kint/ En zijt drovue niet een twint* (vs. 237 – 239). *Siet dan dat niet drove en zij* (vs.243).

De emotie verdriet wordt hier ingezet, omdat de jonge monnik denkt dat sterven een verdrietige gebeurtenis is. De abt kan daarop reageren en juist aangeven de het om een vreugdevolle gebeurtenis gaat. De verteller laat hiermee zien dat de verdriet niet moet overheersen als men sterft, want door Maria te eren en te dienen, zal zij zorgen voor de gang naar het hemelrijk.

2.3 Maria coninginne des hemels troen

Margriet is de dochter van Albert Ghyse, die in dienst was bij Johan Huberden. Maria spreekt Margriet driemaal toe in haar slaap. Zij zegt dat Margriet naar het water buiten de stadspoort moet gaan. Margriet vindt daar in het water een Mariabeeld. Er gebeuren allerlei wonderen en Johan Huberden zegt tegen Margriet het beeld naar de karmeliet broeder, Jan van Schoonhoven, te brengen. Margriet gehoorzaamt en Jan van Schoonhoven neemt het beeld mee naar huis. Op kerstavond geneest de moeder van broeder Johan. Jan van Schoonhoven brengt het beeld naar de kerk op 8 december 1444 en sindsdien komen pelgrims het beeld vereren.

Emoties en de functie van deze emoties in *Maria coninginne des hemels troen*

In de Maria-mirakelsproke *Maria coninginne des hemels troen* benoemt de verteller de emoties liefde, vertrouwen, onverschilligheid, vreugde, ontzag en verwondering.

Liefde

We zien in de sproke dat de emotie liefde in verschillende hoedanigheden voorkomt. Zo zien we liefde in de hoedanigheid van caritas. De lieve stem van Maria roept Margriet in haar slaap: *In welken dienst haer quam te voren / driemael in haren slaep in haer oren / een soete stem, seer soetelic ludende, /ende was die maecht aldus bedudende* (vs. 17-20). Maria wordt omschreven als lief:

broeder Johan, dat beelde soet (vs. 70). Hier heeft liefde de functie van Mariaverering. Door Maria als lief te beschrijven wordt de boodschap uitgedragen dat Maria onbaatzuchtig zorgt voor de mensen.

Liefde komt ook voor in de hoedanigheid van naastenliefde. Johan spreekt Margriet aan met 'lieve': *dat die broetheer seide tot Margriet: / "Gaet doch, lieve, van stonden an* (vs. 58-59). Hier heeft liefde de functie van het laten zien dat Johan als christen zijn naasten liefheeft en het goed meent met Margriet.

Margriet gelooft in en vertrouwt op de liefhebbende heer en Maria. Ter ere van hen staat Margriet op en gaat naar het water: *Doe stont sy op, ten water gaende / in gelove, in minnen ende op betrouwen / ter eeren Godts ende Onser Lijver Vrouwen* (vs.32-34). Hier zien we de emoties liefde en vertrouwen. Het gaat hier om de liefde voor god en het vertrouwen in God en Maria. Margriet gaat helemaal alleen, buiten de stadspoort. Dat avontuur durft zij aan doordat ze vertrouwen heeft. Het vertrouwen heeft de functie van het uitdragen van de boodschap dat vertrouwen hebben in Maria ervoor zorgt dat mensen niet bang zijn en weten dat het goed komt.

Johan Huberden ziet het beeld met ontzag en liefde: *Die broetheer aensach dit wonder werck met vreesse, mit lieften* (vs. 50-51). Hier zien we de liefde die Johan voor Maria heeft. Hier heeft liefde de functie van Mariaverering. Ook wordt ontzag benoemd, ontzag staat in dienst van Mariaverering.

Onverschilligheid

Johan Huberden is onverschillig en reageert spottend: *Hy nampt in spot:"Ay, live maecht, 't is droem, 't is droch ende anders neyt"* (vs. 28-29). Johan gelooft Margriets verhaal niet en hij staat onverschillig tegenover hetgeen zij vertelt. Dat uit hij door middel van spot. De onverschilligheid heeft de functie van het uitdragen van de boodschap dat Johan geen gelijk heeft en zou moeten vertrouwen op Maria's boodschap. Het publiek weet al dat Maria's stem gehoord wordt door Margriet.

Vreugde

Margriet heeft blij het Mariabeeld ontvangen: *Nochtans heeft sij 't blijdelic ontfaen* (vs. 43). Margriet is blij met haar vondst. Hier heeft vreugde de functie van tonen dat het vinden van een Mariabeeld een vreugdevolle gebeurtenis is.

Het beeld verblijdt het hart van Johan en de moeder geneest: *broeder Johan, dat beelde soet / aensiede, sijn harte verblijde* (vs. 70 -71). Johan is blij, want door het beeld is zijn moeder genezen. Blijdschap heeft hier de functie van het uitdragen van de boodschap dat Maria heeft gezorgd voor een wonder en de moeder van Johan heeft genezen.

2.4 Ene mierakele van onser vrouwen

Een Jodin heeft het zwaar tijdens de bevalling en dreigt te sterven. Maria verschijnt en zegt: 'Roep *Ave Maria*, dan zal Jezus' moeder je redden'. Deze woorden raken het hart van de Jodin en ze roept *Ave Maria*. Ze brengt een zoon ter wereld. De andere Jodinnen willen haar vermoorden, omdat zij de gehate naam hebben gehoord. Maria voorkomt dit. De vrouw laat zichzelf en haar kinderen dopen en leeft voortaan als christen.

Emoties en de functie van deze emoties in *Ene mierakele van onser vrouwen*

In de Maria-mirakelsproke *Ene mierakele van onser vrouwen* komen de emoties liefde, verdriet en woede voor.

Liefde

De woorden 'Ave Maria' doorboren het hart van de vrouw: *Dat lecht voer wech; maer die woert /*

Hebben haer therte al doer boert (vs. 11 -12) Hier zien we de emotie liefde in de hoedanigheid van caritas. Caritas zien we doordat Maria onbaatzuchtig liefde geeft door de woorden Ave Maria te laten roepen. Zij zorgt ervoor dat de vrouw wordt geraakt in haar hart door de woorden en dat de vrouw Ave Mara zal gaan roepen. Hiermee heeft de liefde de functie van het uitdragen van de boodschap dat Maria zorgt voor mensen die op haar vertrouwen.

Woede

De andere Jodinnen zijn boos, omdat ze het gehate woord Ave Maria gehoord: *Die jodinnen die bi haer saten/ Hoerden den name dien si haten / Ende woudens moederden omme die woert* (vs. 16 -19). Hier heeft de emotie woede de functie van het uitdragen van de boodschap dat de Jodinnen niet positief tegenover Maria staan. Zij willen de vrouw iets aandoen door het horen van de woorden. Zij hangen een ander geloof aan en worden door de verteller, door middel van de emotie woede, negatief gekarakteriseerd.

Verdriet

De vrouw bevalt van een zoon en er is geen verdriet: *Enen sone, al sonder rouwe* (vs. 15 -16). Hier heeft de emotie verdriet de functie van het aangeven dat alles goed verlopen is en dat er geen verdriet is, dat was wel het geval geweest als de vrouw en de zoon waren overleden.

Maria- geen emotie

Maria verricht een wonder, maar de spreker noemt geen enkele emotie als hij over Maria spreekt: *Jsesus moeder die sal di vrien* (vs. 11) / *Te hant soe gaf haer onse vrouwe* (vs. 15) / *Maer onse vrouwe halp haer woert* (vs. 20).

2.5 Ene scone exempel van enen jonghen kinde en van haren scoelmeester

Een schoolmeester is verliefd op een jong en mooi meisje van dertien jaar. Ze verlaten samen het klooster. Het meisje bidt en vraagt Maria om bescherming. Het meisje plukt drie madeliefjes en valt in slaap. Als ze wakker wordt, zijn de madeliefjes verwelkt. Haar meester vertelt dat de madeliefjes lijken op een meisje dat haar maagdelijkheid heeft verloren. Het meisje besluit daarop kuis te blijven en zij spreken met elkaar af om voortaan als broer en zus te leven. Zij treedt in en hij wordt pater in de kloosterkerk. Niet lang daarna komt een graaf naar het klooster en hij wil de jonge non bezitten, hij dreigt het klooster in brand te steken. De jonge non wendt zich tot het Mariabeeld om raad. Maria raadt aan om de neus en lippen af te laten snijden. De graaf ziet het verminkte gezicht en hij verlaat het klooster. De non herstelt door een wonder.

Emoties in Ene scone exempel van enen jonghen kinde en van haren scoelmeester

In de Maria-mirakelsproke *Ene scone exempel van enen jonghen kinde en van haren scoelmeester* spelen de emoties liefde, vreugde, verdriet, vrees en woede een rol.

Liefde

In de sproke treffen we liefde in verschillende hoedanigheden aan. We zien liefde in de hoedanigheid van caritas. Maria wordt 'lieve moeder' genoemd: *Doer sijnre liever moeder ere* (vs. 436). Hier heeft liefde de functie van het uitdragen van de boodschap dat Maria onbaatzuchtig is. Zij heeft de mensen lief. We zien ook dat Maria het meisje aanspreekt met 'lieve': *Lieve dochter, mijn dienstwijf* (vs. 321).

Ook komen we liefde tegen in de hoedanigheid van verliefdheid. De schoolmeester is verliefd op een kind: *Van minnen op een kint* (vs. 5) Hij is erg verliefd op haar: *Ende hi leider ane soe grote minnen* (vs. 7). Hier wordt een profane liefde getoond.

Het meisje vindt de schoolmeester aardig en ze wil zijn liefde beantwoorden: *Hi sprac jeghen hare soe vriendelike / Soe dat die joncfrouw haestelike / Ane hem woude legghen minne* (vs. 57 - 59). Vriendelijk heeft hier de functie van het tonen dat het meisje die vriendelijkheid opgemerkt heeft en verliefd is op de schoolmeester. Het meisje bidt tot Maria en vertelt over de liefde voor haar schoolmeester: *Sine minne heeft mi soe bevaen* (vs. 82). De liefde heeft de functie van een beeld te schetsen dat het meisje ook verliefd is op de schoolmeester. Het meisje noemt de schoolmeester 'lief': *Lieve meester, hoe mach dit sijn?* (vs. 109) Hiermee laat zij zien dat zij de schoolmeester graag mag. De schoolmeester en het meisje spreken vriendelijk tegen elkaar: *Si spraken menech vriendelijc woert* (vs. 89). Hier zien we dat de emotie de functie heeft van te laten zien dat de twee personages elkaar mogen.

We zien ook liefde in de hoedanigheid van liefde voor christus. Christus wordt het 'lieve kind' genoemd: *Ende droecht Jhesum, u lieve kint* (vs. 313)

Trouw

Het meisje dient Maria met trouw: *Si diende Marien Onser Vrouwen/ Alle daghe, met goeder trouwen* (vs. 23 - 24). Hier wordt trouw gebruikt in de functie van loyaliteit. Door trouw toe te kennen, wordt duidelijk dat het meisje een loyale en betrouwbare christen is, die Maria dient.

Vreugde

Het meisje leest haar getijden met de nonnen en daar zijn zij blij mee: *Metten nonnen; dies waren si blide* (vs. 156). De nonnen zijn erg blij met de komst van het meisje: *Dat verblide al dat covent* (vs. 166). De emotie vreugde geeft hier aan dat het lezen van de getijden met de nonnen een vreugdevolle gebeurtenis is. De nonnen zijn blij met de komst van het meisje, hier zien we vreugde in de hoedanigheid van tevredenheid, omdat het meisje helder zingt, leert, maagdelijk is en dit stemt de anderen tevreden.

De graaf gaat verheugd en blij naar de abdis: *Hi was wel in hoghen ende blide / Ende es toter abdisse ghegaen* (vs. 366 - 367). Hier zien we vreugde in de hoedanigheid van opgetogen. De emotie heeft hier de functie van laten zien dat de graaf blij is over het nieuws dat hij zojuist hoorde. De graaf heeft namelijk vernomen dat het meisje op zijn verzoek zal ingaan. Als hij vervolgens het meisje ziet, spreekt hij op hoofse wijze en lacht: *Hoveschelike sprac hi (ende loech)* (vs. 370).

Verdriet

De schoolmeester lijdt onder de liefde die hij voelt: *Hi seide: "Is en mach / Langer dese pine gedoghen, joncfrouwe! / Ic moet u claghen minen rouwe.."* (vs. 36 - 38). De emotie laat hier zien dat de schoolmeester verdriet heeft om de niet- geoorloofde liefde die hij voelt voor het meisje.

Het meisje vraagt aan de abdis waarom ze verdriet heeft: *Doe vraghde de joncfrou openbare / Der abdisse: wat haer ware / Dat si hadden sulken rouwe?* (vs. 274 - 275). De abdis vertelt het meisje waarom ze verdriet heeft: *Hier omme hebben wi rouwe* (vs. 292). Ze heeft verdriet omdat de graaf heeft bedreigd het klooster in brand te steken als het jonge meisje niet mee krijgt. Hier zien we de emotie verdriet, die laat zien dat de abdis wanhopig is om hetgeen de graaf heeft gezegd.

Met veel verdriet knielt de jonkvrouw voor het Mariabeeld: *Voer dbelde van Onse Vrouwe / Cnielende met groten rouwe* (vs. 303 - 304). Het meisje is heel verdrietig omdat de graaf haar voor een onmogelijke keuze heeft gesteld. Hier laat de emotie zien dat het meisje de keuze niet wil maken. De graaf zal namelijk het klooster in brand steken als zij niet met hem meegaat.

Woede

We zien de emotie woede enkel bij de graaf terug. Hij wordt door middel van de emotie woede

negatief gekarakteriseerd. De emotie woede wordt door de verteller benoemd als de personages tegen elkaar over de graaf spreken en als de verteller zelf aan het woord is over de graaf.

De abdis vraagt om raad, de graaf is boos en dreigt om alle bezittingen te ontnemen: *Die es verbolghen sere / Ende wilt ons nemen al ons goet* (vs. 252 - 252). De abdis vertelt aan het meisje wat de graaf heeft gezegd en dat hij boos is. Hij wil de bezittingen van het klooster ontnemen: *Hier es die grave, ons lands here / Ende wilt ons nemen al ons goet* (vs. 283 - 284).

De abdis heeft vernomen dat de graaf boos is nadat hij het verminkte meisje heeft gezien: *Ende die abdisse heeft vernomen / Dat die grave was soe gram* (vs. 406 - 407). Door de emotie woede zien we dat de graaf een bedreiging vormt voor het klooster.

Nadat de graaf het meisje haar verminkte gezicht heeft gezien is hij heel boos. De abdis vraagt aan het meisje wat ze heeft gedaan waardoor de graaf zo boos is: *Wat hebdi minen here misdaen / Dat hi es soe verbolghen* (vs. 410 - 411).

Het meisje vraagt aan de graaf of hij haar niet meer wil. De graaf spreekt boos tegen het meisje en beschuldigt haar de duivel te zijn: *Hi seide: 'nenic, quaet vuul gheest / En doet den cloestere gheen tempeest! / Du best Belsebuc, of sijn gheselle/ Och selve die duvel vander hellen! / Alsnu bestu lelic alsnu besu scone: Du saelt noch met quaden loene* (vs. 416 - 422).

Vrees

Het meisje heeft angst voor de graaf: *Ende weende sere , ende maecte mesbaer / Want si hadde groten vaer* (vs. 381 - 382). De emotie angst laat zien dat het meisje kwetsbaar is, daardoor moet zij huilen. Hierdoor zien we dat de graaf een slecht personage is.

2.6 Van eere vrouwen die niet noode vygilien seide over doode

Een jonkvrouw die welopgevoed en mooi is, leest elke dag haar getijden en bidt wekelijks het vigilie voor de doden. Een ridder bemint haar en uiteindelijk stemt zij in met een ontmoeting. In het preeel moet ze op hem wachten en dat irriteert haar. Ze besluit dat hij haar liefde niet zal krijgen. Ze begint het vigilie voor de doden te bidden. De ridder ziet dat het preeel vol is met overledenen in linnen gewaden. De vrouw bidt daarna haar getijden en Maria verschijnt. De ridder gaat naar de vrouw en vertelt haar wat hij heeft gezien. Hij besluit als kluizenaar te gaan leven. De echtgenoot van de vrouw sterft en de vrouw sticht een abdij in Egypte. Na twintig jaar vroom te hebben geleefd wordt zij opgenomen in de hemel.

Emoties in *Van eere vrouwen die niet noode vygilien seide over doode*

In de Maria-mirakelsproke *Van eere vrouwen die niet noode vygilien seide over doode* zien we de emoties verlangen, trouw, liefde, vreugde, verdriet, woede en angst.

Liefde

Maria wordt beschreven als lieve vrouw, de engelen eren haar met liefde en ze zingen lief voor haar: *Dus loofden si die soete vrouwe / Na die anteffene na minen wane / Sciet onse soete vrouwe dane / Met zanghe ende met soeten spelen* (vs. 175-178). Hier zien we de emotie liefde in de hoedanigheid van caritas. Maria heeft in de sproke alleen maar de emotie liefde en geen andere specifieke emotie.

Ook komen we liefde tegen in de hoedanigheid van verliefdheid.

De vrouw is trouw en ontzegt elke man haar liefde: *So was so ghestaden van zinne / Datso elken ontseide haer minne* (vs. 19-20). De vrouw vindt de liefde van haar echtgenoot genoeg: *Dien minnet so wel in haer ghevouch / Hi was scone ende man ghenouch* (vs. 26-27). Hier zien we dat door middel

van de emotie liefde de christelijke moraal wordt getoond. De vrouw begaat geen zonde door overspel te plegen en is trouw aan haar man.

De ridder is verliefd op de jonkvrouw: *Ende hi minde die jonfrauwe* (vs. 38). De vrouw weet niet van de liefde die de ridder voelt: *Die vrouwe ne wiste daer af twint / Datse die ruddre so hadde ghemint / Sone hadde noit te gheenen daghen / Horen van ziere minnen ghewaghen* (vs. 45 - 47). De vrouw wordt uiteindelijk verliefd op de ridder: *Datso minnende wart den heere* (vs. 85). Hier zien we de emotie liefde in de hoedanigheid van verliefdheid. Die verliefdheid is een wereldse vorm van liefde. De vrouw is getrouwd en daarom wordt deze verliefdheid door de kerk niet goedgekeurd, de verliefdheid gaat in tegen de christelijke moraal.

Verlangen

Veel mannen verlangen naar de jonkvrouw: *Van meneghen man was so begheert* (vs. 7)

De jonkvrouw verlangt geen enkele keer iemand anders dan haar man: *Sone wilde in ne gheenen keere / Andere man dan haren heere* (vs. 25-26). De ridders spreken hun verlangen uit naar een onbereikbare jonkvrouw, maar de jonkvrouw gaat daar niet op in. Hiermee voldoet zij ook aan de christelijke moraal om geen zonde te begaan.

Trouw

De vrouw leest dagelijks trouw haar getijden: *Ende tghetijde van onser vrouwen / Las so daghelics in goeder trauwen* (vs. 11-12). De vrouw belooft met trouw aan de ridder dat zij zijn verzoek om in afzondering te gaan leven zal nakomen: *Beloofde hem met goeder trauwe* (vs. 227). Hier zien we dat de emotie trouw de functie heeft van loyaliteit. Het gaat om de loyaliteit om Maria te dienen door haar getijden te lezen. Ook de loyaliteit om een belofte na te komen zien we hier terug, zoals de vrouw die haar belofte nakomt en een abdij sticht.

Vreugde

De echtgenoot is blij met de komst van de ridder: *Hi was ziere comsten blide* (vs. 58). Die vreugde geeft aan dat de echtgenoot de ridder niet ziet als een vijand.

De ridder is vrolijk en blij als hij heeft gehoord dat de vrouw van hem houdt: *Ende sciet vroe ende blide van daere* (vs. 95). We zien hier vreugde in de hoedanigheid van opgetogen. De ridder is opgetogen, omdat de liefde wederzijds blijkt.

De ridder vertelt over de verschijning van Maria met een vrolijk gezelschap van zingende engelen en maagden: *Met eenen gheselschepe vroylike / Van magheden jnghelen met zanghe* (vs. 211-212). De emotie vreugde karakteriseert het gezelschap positief.

Verdriet

De ridder vertelt over zijn inspanningen en zijn verdriet omdat hij al lange tijd van de vrouw houdt: *Sprac hi ter vrouwen ende seide / Hare van sinen groeten aerbeide / Ende van ziere groeter pine* (vs. 60 -62).

De ridder hoort dat de vrouw hem afwijst en dat stemt hem verdrietig: *Ic hebbe wel ghebeit naer hu huwes commens willic nemmermeere / Die rudder was in sulken zeere* (vs. 189 -191).

Het verdriet dat we hier zien is verdriet in de hoedanigheid van liefdesverdriet. De liefde die de ridder voelt, wordt niet beantwoord. Eerst niet omdat de vrouw niet wist van zijn liefde voor haar en later als hij niet op tijd op de afspraak verschijnt, wijst ze hem af.

Woede

De jonkvrouw is boos als de ridder op zich laat wachten in het prieel: *Wart so gram ende balch hare seere* (vs. 121). Door haar boosheid besluit ze niet te willen afspreken met de ridder.

Angst

De ridder ziet het tafereel met de overledenen aan en durft niet verder te gaan: *Hine durste keeren no voert gaen* (vs. 142). Hij blijft door de angst staan en daardoor zal hij het wonder gaan aanschouwen als Maria verschijnt.

Verwondering

De ridder huilt terwijl hij naar het tafereel in het prieel kijkt: *Als hi dit sach hi weende mede / Hi waende datsi miracle dede* (vs. 142-143). De ridder aanschouwt het wonder dat Maria verschijnt en is ontroerd. Hierdoor zien we dat de verschijning van Maria een bijzondere gebeurtenis is, waardoor verwondering ontstaat.

3. Conclusie

In Maria-mirakelsproken speelt een beperkt aantal emoties een rol. In de Maria-mirakelsproken uit mijn tekstcorpus zien we de emoties: liefde, trouw, vrees, vreugde, woede en verdriet vaak voorkomen. Een enkele keer zien we dankbaarheid, onverschilligheid, schaamte, verlangen, ontzag en verwondering.

We zien dat de emoties die een rol spelen in Maria-mirakelen het stichtelijke doel ondersteunen. De emoties staan in dienst van de christelijke moraal. Zo wordt liefde ingezet om de Mariaverering uit te dragen. De emotie liefde is van alle emoties het meest vertegenwoordigd in de zes Maria-mirakelsproken. We zien de emotie in verschillende hoedanigheden. Aan Maria wordt de emotie liefde, in de hoedanigheid van caritas, toegekend. In twee sproken, *Ene exsempel noch* en *Ene mierakele van onser vrouwen*, wordt door de verteller geen specifieke emotie bij Maria benoemd. Wel wordt hier over 'onze vrouwen' gesproken en hieruit blijkt een bepaalde verbondenheid. In geen enkele Maria-mirakelsproke zien we een andere emotie bij Maria. Zij is enkel lief. Door haar te karakteriseren als lief wordt het stichtelijke doel van de Maria-mirakelen ondersteund en dit doel probeert aan te zetten tot Mariaverering.

Andere emoties dragen bij aan de karakterisering van slechte personages die een bedreiging vormen voor de christelijke moraal, zoals de woede bij de graaf in *Ene scone exempel van enen jonghen kinde en van haren scoelmeester*. Zoals we hebben gezien, komt de emotie woede alleen voor bij een graaf met slechte bedoelingen. De graaf wordt gekarakteriseerd als slecht, want zijn bedoelingen zijn niet in overstemming met de christelijke moraal. De graaf wil namelijk de liefde bedrijven met een jonge non en dreigt het klooster in brand te steken. Ook in *Ene mierakele van onser vrouwen* hebben we woede op die manier zien functioneren. De Jodinnen rond het bed van een bevallende vrouw willen haar doden vanwege de uitgesproken woorden 'Ave Maria'. Door de emotie woede worden de Jodinnen negatief gekarakteriseerd. Zij hangen een ander geloof aan en accepteren in dit verhaal Maria en het christelijk geloof niet.

We zien de inzet van emoties waar een waardeoordeel aan hangt niet alleen bij slechte personages, maar ook bij zondaars. Zoals in *Van eere vrouwen die niet noode vygilien seide over doode* waar profane verliefdheid wordt ingezet om duidelijk te maken dat wereldse liefde vergankelijk is, maar dat de liefde voor Maria voor eeuwig is en leidt naar het hemelse rijk. Ook ongelovigen worden niet zo positief gekarakteriseerd. Zoals in *Maria coninginne des hemels troen* waarin Johan spottend reageert op Margriet die vertelt dat ze door Maria is geroepen.

Daarentegen worden weer andere emoties ingezet bij positieve personages die de christelijke moraal uitdragen. De emotie trouw komt op die wijze vaak voor. De personages zijn loyaal aan het geloof en dienen Maria. De emotie trouw laat de mensen zien dat het goed is om oprecht en loyaal aan het geloof te zijn, de trouwe personages in de sproken functioneren als voorbeeld. Hiermee zien we dat Maria voor trouwe lieden zorgt door wonderen te verrichten.

Bij de emotie vreugde zien we dat de verteller deze emotie vaak benoemt in situaties die volgens de christelijke moraal vreugdevol zijn. Zoals we zagen in *Van den jonghen mooncskinne* waar de jonge monnik en de abt naar de hemel zullen gaan. Het sterven en daarbij uitgenodigd worden door Maria in de hemel, wordt door de abt als vreugdevol bestempeld. Ook in *Maria coninginne des hemels troen* zien we dat Margriet blij is, als zij het Mariabeeld heeft gevonden. Aan zaken die volgens het geloof goed zijn, zoals het hemelse rijk en Mariaverering, is vreugde steeds gekoppeld.

De emoties vrees en verdriet worden ingezet, meestal voorafgaande aan de interventie van Maria. Zoals in *Ene exempel noch* waarin een zieke Dominicaan oog in oog staat met duivel en angstig als de duivel tot aan het dak groeit, maar toch het gebed opzegt en daarmee de duivel verdrijft. Door de emotie angst te benoemen, laat de verteller zien dat angst niet mag overheersen. Door te vertrouwen op Maria komt het goed. Ook zagen we zo'n situatie in *Ene scone exempel van enen jonghen kinde en van haren scoelmeester*. In de sproke heeft het jonge meisje op aanraden van Maria haar neus en lippen laten afsnijden. Als de graaf vervolgens komt en haar meeneemt, is ze angstig en verdrietig, maar ze durft toch mee te gaan. Ze weet immers al dat het goed zal komen, want dat heeft Maria beloofd.

Hoe het middeleeuws publiek naar deze verhalen heeft geluisterd, weten we niet en we zullen nooit met zekerheid kunnen stellen met welk doel de verteller emoties heeft ingezet. Maar emoties functioneren in Maria-mirakelen wel op dusdanige wijze dat zij de christelijke moraal ondersteunen, de Mariaverering uitdragen en een bijdrage leveren aan de stichtelijke aard van deze teksten. Het is hierdoor aannemelijk dat emoties zijn ingezet om het publiek te bewerken om zo de stichtelijke boodschap te verkondigen.

Literatuurlijst

Brandsma, F.P.C. (ed.) 'Spiegelpersonages', in: *Hoort Wonder! Opstellen voor W.P. Gerritsen bij zijn emeritaat*. Hilversum, 2000, p. 37-42.

Brinkman, H., Schenkel, J. (ed.), 'Het Comburgse handschrift. Hs. Stuttgart, Württembergische Landesbibliothek, Cod. poet. et phil. 2o 22'. Hilversum, 1997.

Frijda, N., *De emoties. Een overzicht van onderzoek en theorie*. Amsterdam, 2005.

Hogenelst, D., *Sproken en sprekers. Inleiding op en repertorium van Middelnederlandse sproke*. Deel 1 en 2. Leiden, 1997.

Kemperink, R.M. (ed.), 'Het Amersfoortse mirakelgedicht', in: O. Thiers, *bedevaart en kerkeraad. De Amersfoortse vrouwevaart van 1444 tot 1720*. Hilversum, 1994, p. 136-142.

Meder, T., Wilmlink, W., *Een middeleeuws Maria-mirakel*. Amsterdam, 1995.

Nussbaum, M.C., *Opleving van het denken. Over de menselijke emoties*. Amsterdam, 2001.

Serrure, C.P., 1855, 'Kleine gedichten uit de dertiende en veertiende eeuw', in: *Vaderlandsch museum voor Nederduitsche letterkunde, oudheid en geschiedenis* 1. Gent, 1855, p. 332-333.

Snellaert, F.A., 1846, 'Sproken (Fabliaux)', in: *Belgisch museum voor de Nederduitsche tael- en letterkunde en de geschiedenis des Vaderlands* 10. Gent, 1846, p. 340-341

Staal, C.H., Wingers, M.F.M., *Bedevaarten in Nederland*. Zutphen, 1997.

Thiers, O., *Bedevaart en kerkeraad. De Amersfoortse vrouwevaart van 1444 tot 1720*. Hilversum, 1994.

Van der Wijden, L.M., *Scheve ogen in de Lage Landen. De functie en betekenis van de afgunst en jaloezie in Middelnederlandse teksten*. Proefschrift, 2011.

Van Oostrom, F.P., *Wereld in woorden. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1300-1400*. Amsterdam, 2013.

Vitz, E.B., *Orality and Performance in Early French Romance*. Cambridge, 1999.

Willems, J.F., 1837, 'Ene Scone exempel van eenen jonghen kinde ende van haren scoelmeester', in: *Belgisch museum voor de Nderduitsche tael- en letterkunde en de geschiedenis das vaderlands* 1. Gent, 1837, p. 326-339.